

Azerbaycan Türkçesi Sözlüğünde Olumlu Temalı Mizaç Adlarının Semantik Karşılıkları ve Analizi

Fatma Koç Şahin | ORCID:0000-0003-2736-5459 | fatma_koc_1991@hotmail.com |
Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman, Türkiye.
ROR ID: <https://ror.org/02s4gkg68>

Öz

Toplumu oluşturan bireyler, sergiledikleri davranışlar itibarıyla çeşitli şekillerde adlandırılırlar. Bireyin psikolojik durumunun davranışlarına yansımaları, dil ile psikoloji arasındaki ilişkiyi de ortaya koymaktadır. Dil içerisinde daha çok niteleyici sözcük kategorisinde yer alan mizaç adları, bireyin aynı zamanda kişilik özelliklerinin tasvir edilmesini sağlayan ve sosyal tutumlarını da ölçen sözcüklerdir. Mizaç adları, bireyin kendi çevresinde tanıdığı kişilik özellikleriyle oluşur. Bunun yanı sıra bireyin mizaç bakımından olumlu ve olumsuz yönlerinin belirlenmesinde büyük bir rol oynar. Mizaç adlandırmaları, bireyin toplum içindeki konumunu bilmesine yardımcı olur. Mizaç bilgisinin dil aracılığıyla sunulması, insanların birbirine olan bakış açısını da belirlemektedir. Bu bağlamda mizaç adları; psikolojik, sosyolojik ve filolojik açıdan bilgi veren dil öğeleridir. Toplumun değer yargılarının ve düşüncelerinin insan hususundaki önemi, mizaç adlandırmalarıyla ortaya koyulmuştur. Bireyin olaylar karşısında verdiği tepki, onun mizaç tanımını belirleyen bir durumdur. Bu durum, bireye aynı zamanda toplumsal bir rol de biçmektedir. Bireyin söz konusu rolü üstlenmesi, onun mizacı hakkında çıkarım yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Adlandırma noktasında mizaç özelliklerinin toplum tarafından belirlenmesi, aynı zamanda kültürel bir değeri de içermektedir. Bu konuda ise dil; hem psikoloji hem de sosyoloji alanlarıyla temas etmektedir. Ayrıca bireyin davranış kimliklerinin tespit edilmesinde mizaç adları önemli bir rol oynamakta olup yaşanmışlık açısından da bir fikir sunmaktadır. Her bir mizaç adı, bir yaşanmışlıktır. Dolayısıyla dildeki mizaç adı kullanımları, kültürü yansıtan dil öğeleridir. Bu çalışmada “Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti” adlı sözlük çalışması; olumlu temalı mizaç adları tespit edilmek üzere taranacaktır. Tespit edilen olumlu temalı mizaç adları, sahip olduğu anlam özelliklerine göre tasnif edilecek ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ile karşılaştırılacaktır. Ulaşılan veriler ışığında Azerbaycan Türkçesi içerisindeki olumlu temalı mizaç adları değerlendirilmiş olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Dil, Anlam, Adlandırma, Olumlu Mizaç Adları.

Atıf Bilgisi

Koç Şahin, F. (2026). Eğitim Azerbaycan Türkçesi Sözlüğünde Olumlu Temalı Mizaç Adlarının Semantik Karşılıkları ve Analizi. *Uluslararası Filoloji Bengü*, 6(1), 50-85.

<https://doi.org/10.62605/ufb.1883658>

Geliş Tarihi	06.02.2026
Kabul Tarihi	10.04.2026
Yayın Tarihi	31.05.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı – intihal.net
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için bir fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı ve Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik Beyan	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Dizinleme Bilgisi	ERIH PLUS, MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO - Central & Eastern European Academic Source (CEEAS), Linguistic Bibliography, DOAJ: Directory of Open Access Journals.

Semantic Equivalents and Analysis of Temperament Terms in the Azerbaijani Turkish Dictionary

Fatma Koç Şahin | ORCID:0000-0003-2736-5459 | fatma_koc_1991@hotmail.com |
Adıyaman University, Adıyaman, Türkiye.
ROR ID: <https://ror.org/02s4gkg68>

Abstract

Individuals who make up society are named in various ways based on their behaviors. The reflection of an individual's psychological state in their behavior also reveals the relationship between language and psychology. Temperament names, which are mostly in the category of descriptive words within language, are words that also allow for the description of an individual's personality traits and measure their social attitudes. Temperament names are formed by the personality traits by which an individual is known in their environment. In addition, they play a significant role in determining the positive and negative aspects of an individual's temperament. Temperament designations help individuals understand their position within society. The presentation of temperament information through language also determines how people view each other. In this context, temperament names are linguistic elements that provide information from psychological, sociological, and philological perspectives. The importance of society's values and thoughts regarding individuals is revealed through temperament designations. An individual's reaction to events is a situation that determines their temperament definition. This situation also assigns a social role to the individual. An individual's assumption of this role facilitates inferences about their temperament. The societal determination of temperament traits, in terms of naming, also contains a cultural value. In this regard, language interacts with both psychology and sociology. Furthermore, temperament names play a significant role in identifying an individual's behavioral identities and offer insights into lived experiences. Each temperament name represents a lived experience. Therefore, the use of temperament names in language are linguistic elements reflecting culture. This study will examine the dictionary entitled "Explanatory Dictionary of the Azerbaijani Language" to identify positive-themed temperament names. These names will be classified according to their semantic characteristics and compared with their equivalents in Turkish (of Turkey). Based on the data obtained, the positive-themed temperament names within Azerbaijani Turkish will be evaluated.

Keywords: Language, Meaning, Naming, Positive Temperament Names.

Citation

Koç Şahin, F. (2026). Semantic Equivalents and Analysis of Temperament Terms in the Azerbaijani Turkish Dictionary. *International Journal of Philology Bengü*, 6(1), 50-85.

<https://doi.org/10.62605/ufb.1883658>

Date of Submission	06.02.2026
Date of Acceptance	10.04.2026
Date of Publication	31.05.2026
Peer-Review	Double anonymized - Two External.
Plagiarism Checks	Yes – intihal.net
Conflict of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & Licence	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.
Ethical Statement	This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained from literature review/published sources. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Indexing Information	ERIH PLUS, MLA, ProQuest Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO - Central & Eastern European Academic Source (CEEAS), Linguistic Bibliography, DOAJ: Directory of Open Access Journals.

Giriş

Dil ve insan, birbiriyle sıkı bir ilişki içerisinde. “Dil varlığın evidir” (Heidegger, 1996: 313). İnsan, dilin bir bakıma merkezi konumundadır. Buna gerekçe olarak ise dil, insanlar tarafından icra edilir, geliştirilir ve yaşatılır. Bu noktada, dilin kullanımı insanlar tarafından şekillenmektedir. Duyguların ve düşüncelerin ifade edilmesinde insanların dil ile olan açık seçik ilişki örüntüsü ortaya çıkmaktadır. İnsanlar, varlığını dil ile ortaya koyar ve ispat eder. Bu ispat, toplumsal boyutta da kendini göstermektedir. “Bu bakımdan on binlerce kelime ve şekilden kurulmuş olan dil, yapısının ve görevlerinin ayrıntılarına doğru inildikçe, insan, toplum ve millet varlığına hükmeden çok yönlü ve anlamlı bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır” (Korkmaz, 1995: 853).

İnsanın başta iletişim ihtiyacını karşılayan bir sistem olmak üzere; günlük yaşamdaki koşuşturmacası, bütün yapıp etmeleri, yaşam içerisindeki rolü, dünyayı algılayış tarzı, değer yargıları ve aidiyet vasıtasıyla meydana gelen kimlik oluşumu dil vasıtasıyla gerçekleştirilir. Dil, gerek insan gerek toplum ve gerekse insan ve toplumdan ayrı düşünülmemeyecek olan bilim, sanat, teknik vb. gibi bütün alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur (Aksan, 1987: 11). İnsanların yaşamın merkezinde yer alarak diğer insanlarla olan ilişkileri, dilin kullanılmasıyla meydana getirilir. “İnsanın toplumsal bir canlı olmasının sonucu olarak kişiler arasındaki ilişkilerin ve diğer insanlarla kurulan etkileşimlerin temeli dil unsuruyla atılır” (Koç, 2024: 5).

Dilin insan hayatındaki diğer önemli bir rolü ise; insanı canlı türü olarak düşünce ve irade özelliği sonucuna bağlı olarak hayvan türünden ayırabilmesidir. “Dil gerçekte bizi hayvansal yaşamın öteki biçimlerinden ayıran en belirgin öğedir” (Maggee, 1979: 279). Dil insanı, insan ise dili şekillendirmekte olan bir sistemdir. “Çünkü insanın dünyayı algılayış sebebi olan bu sembolik araç, insanların bu sayede kazanmış oldukları tecrübeleri paylaşmaları için bir araç olur ve böylece de insanlar arasındaki dayanışmayı olanaklı kılan bir yetenek haline gelir” (Condon, 2000: 21). İnsanın dünyayı algılayış biçimi ve hayat çizgisindeki konumu dili kullanmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Dil, yalnızca bir iletişim ihtiyacını karşılamamakta aynı zamanda insani değerlerin de var oluşunu kanıtlayan bir mekanizma görevini görmektedir.

Dil içerisinde kişilik veya mizaç adlandırmaları, insanların kimliğini ortaya koymada en önemli kullanımlardan biri olmuştur. “Karakter adları, bir toplumun kimlik yapısına ve kültürel dinamiklerine ışık tutarken, aynı zamanda bu adlar aracılığıyla bireylerin sosyal rollerini ve tarihî anlamlarını da açığa çıkarır” (Yalçın & Alkaya, 2025: 317). Dünyadaki her insan biriciktir ve her insanı birbirinden farklı kılan ve ayırt eden birtakım davranış özelliği bulunmaktadır. Buna bağlı olarak insanların birbirine olan davranışları, mizaç adlandırmalarını da etkilerken diğer insanların tutum özelliklerindeki aidiyeti de belirlemektedir. “Dil, bizden önce ve bizim için başarılı bir düşünme olarak karşımıza çıkar” (Gökberk, 2011: 69-71). Ad ve adlandırma eylemi, dilin diğer tema kategorilerinde olduğu gibi insanların davranışsal özelliklerinin toplamı olan karakter adlarında da görülen bir eylem olmuştur. “Her nesnenin özü adlarda saklıdır; adlara egemen olmasını, onları kullanmasını bilen kimse, nesnelere üzerinde de bir egemenlik kazanır” (Akarsu, 1984: 15).

“Ad ve adlandırma, her türlü varlığı birbirinden ayırmaya yaradığı için, insanlık tarihi kadar eski ve ona paralel olarak gelişen bir olgudur” (Yavuz & Şenel, 2013: 2240). Unsurları içerik ve anlam olarak karşılayan ad ifadeleri, dilde anlaşılabilirlik ve tanımlayıcılık

açısından önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, dilin icra edilmesinde ve insanlar tarafından kullanılmasında, adlandırma sonucunda ortaya çıkan ad ifadeleri geniş bir anlam kazanmıştır. “Adlandırma eylemi, insanoğlunun geçirdiği bütün süreçlerde yerini almıştır” (Türk & Koç, 2023b: 336).

Adlandırma işlemi, insanlar tarafından aynı zamanda bir anlamlandırma işidir. Türkçedeki adlandırma eylemi ise oldukça zengindir. “Türkçe, yazılı ve sözlü gelenekte sağlam bir yapıya sahiptir” (Karabulut, 2015: 1921). İnsanlar, düşüncelerini akıl ve irade yardımıyla birlikte dil vasıtasıyla karşıdaki muhataba aktarırlar. Dil içerisindeki her sözcük, bir dilsel işlemin çıktısı olup insanların kullandığı bir dil birimidir. Her sözcük bir çağrışıma ve izlenime sahip olmakla birlikte insanların zihinlerinde bir konuma sahiptir. Dilin gelişimi ise, yine insanın dili kullanımıyla birlikte gelişmekte ve biçimlenmektedir. Dolayısıyla dil ile insan arasındaki ilişki, karşılıklı ve ayrılmaz bir niteliğe sahiptir.

Toplumu oluşturan bireyler, diğer bireyler tarafından mizaç özellikleri ile tanınmakta ve bilinmektedir. Söz konusu mizaç özellikleri, diğer insanlar tarafından olumlu veya olumsuz mizaç özelliklerine bağlı olarak zihinde biçimlenir. Örneğin para harcamak istemeyen veya parası olduğu hâlde ona kıyıp harcamayan insanlar için cimri adlandırması, olumsuz temalı bir mizaç adlandırması olarak kullanılabilir. Bu örneğe benzer şekilde mal ve mülke çok düşkün olan insanlar için malcanlı ya da malgöz adlandırması, yine olumsuz anlamı bir mizaç adlandırması olarak insanlar tarafından kullanılmaktadır. Bu örneklerin dışında olumlu anlamlar içeren mizaç adlandırmaları da kullanılmaktadır. Örneğin korku hissiyatı az olan insanlar için cesur adlandırması kullanılmaktadır. Buna benzer şekilde yüzü gülen ve asık suratlı olmayan insanlar için güleç ya da güleryüzlü adlandırmaları kullanılmaktadır. Tüm bu örnek adlandırmalar göz önüne alındığında mizaç adlarını belirleyen ölçütler;

Bireyin davranış özellikleri,

Toplumun tasvip ettiği davranışların sıklığı ya da azlığı,

Ahlâk kurallarına aykırı olup olmama durumu,

biçiminde sıralanabilir.

Mizaç adları, aynı zamanda bir milletin söz varlığı içerisinde de önemli bir rol oynar. Adlandırma olarak bir milletin mizaç adlarını kullanması; hangi nitelikte mizaç adlarının daha sık veya daha az kullanıldığı o milletin değer yargıları ve yukarıda verilen ölçütlerin de sınırını çizmektedir. “Bir milletin dilinde yer alan söz varlığı, aynı zamanda o milletin yaşayışında yer alan sözcükleri ifade eder” (Türk & Koç, 2023a: 1350). Bu nedenle, mizaç adları sosyolojik açıdan da bir değer taşımakta olup ait olduğu milletin değer yargıları hakkında fikir vermektedir. Bu durum aynı zamanda hem toplumsal hem de bireysel anlamda bir kimlik oluşumunun göstergesidir. Mizaç adlarının kullanımı, insanlar hakkındaki değer yargılarının da aynı zamanda bir anlamlandırma ve yorumlanış tarzını oluşturur. “Dil, her şeyiyle birlikte var olduğu toplumun özelliklerini, ruhunu taşır; o toplumun karakterini yansıtır ve toplumu temsil eder” (Buran, 2016: 5).

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada, “Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti” adlı sözlük çalışması içerisinde yer alan olumlu temalı mizaç adları taranmış ve tespit edilmiştir. Çalışmanın amacı,

Azerbaycan Türkçesindeki mizaç adlandırmalarını semantik olarak incelemek ve Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla mukayese etmektir. Bu husustaki farklılıkların ve ortaklıkların tespiti ise çalışmanın bir diğer amacını teşkil etmektedir. Sözlük içerisinde tespit edilen olumlu mizaç adları, tematik olarak tasnif edilmiş ve 16 başlık içerisinde ele alınmıştır. Olumlu temalı ifadesi, mizaç adlarının anlam olarak olumlu bir noktaya işaret ettiğini göstermektedir. Ulaşılan veriler neticesindeki çıkarımlar ve tespitler sonuç bölümünde sunulacaktır.

İnceleme

1.Ahlak ildirenler

Ahlak bildiren karakter adları; öncelikle *ahlak temasına işaret etmek üzere utanma, çekinme, namuslu olma, terbiyeli olma, edepli olma, hayâli olma, saf ve temiz olma* anlamlarını içermektedir. Bu başlıktaki toplam mizaç adı sayısı ise 14 adettir. Azerbaycan Türkçesinde kullanılan *ağıllı, arlı, ƏdƏbli, Əxlaqlı, hƏyalı, iffətli, namuslu, nƏzakətli, tƏrbiyəli* adlandırmaları, Türkiye Türkçesinde de küçük fonetik farklılıklarla birlikte kullanılmakta olup bu ortak mizaç adları ise toplam 9 adettir.

1. **abırlı:** 1.HƏyalı, ismetli, utangaç, namuslu. 2.İtibarlı, hürmetli, nüfuzlu, ciddi. 3.Yahşlı, münasip, seligeli.
2. **ağıllı:** 1.DƏrrakƏli, düşüncƏli, şüurlu; tedbirli, öz işini bilƏn. 3.TƏrbiyəli, qanacaqlı.
3. **arlı:** HƏyalı, utancaq.
4. **ƏdƏbli:** 1. Yaxşı tƏrbiyə görmüş, cƏmiyyətdə özünü apara bilƏn, exlaqlı, tƏrbiyəli. 2. Əd Əb qayda-qanunlarına uyğun.
5. **Əxlaqlı:** Əxlaqı çox yaxşı olan, Əxlaq normalarına ciddi riayət edƏn; iffətli, ismƏtli, tƏrbiyəli.
6. **Ərkanlı:** ƏdƏbli, qanacaqlı, ƏdƏb gözləyƏn, ciddi.
7. **hƏmiyyətlı:** HƏmiyyətdə sahibi olan; qeyrətli, namuslu, tƏssübkeş.
8. **hƏyalı:** İsmƏtli, abırlı, namuslu, utancaq.
9. **xoşƏxlaq(lı):** Yaxşı Əxlaqlı, gözəl xasiyyətlı, xoşxasiyyətdə.
10. **xoşməl:** TƏmiz, exlaqlı.
11. **iffətli:** Namuslu, ismƏtli, hƏyalı; tƏmiz, saf.
12. **namuslu:** Abırlı, ismƏtli, exlaqlı, qeyrətli, mƏnƏviyyatca tƏmiz.
13. **nƏzakətli:** 1. ƏdƏbli, tƏrbiyəli, mƏrifətli.
14. **tƏrbiyəli:** Yaxşı tƏrbiyə görmüş, özünü aparmağı bacaran; Əxlaqlı.

2.Cesaret Durumu Bildirenler

Cesaret durumu bildiren mizaç adları; *korkusuzluk, kahramanlık, yiğitlik, yürekli olma, sözünün sahibi olma, korkubilmez olma* temalarını içermektedir. Cesaret ile ilgili olan bu mizaç adlarının sözlük içerisinde toplam 22 adet olduğu tespit edilmiştir. Azerbaycan Türkçesinde kullanılan bu mizaç adları içerisinde *cƏsarətli, cƏsur, qorxusuz, mƏrd, ürəkli* adlandırmaları, Türkiye Türkçesinde de cesaret ile ilgili kullanılan mizaç adlandırmaları içerisinde yer almakta olup toplam 5 adettir.

1. **bahadır:** Qoçaq, igid, qƏhrƏman.
2. **bƏhadir:** bax. bahadır.
3. **bixətər:** Xetersiz, qorxusuz, tƏhlükəsiz.
4. **cƏngavər:** CƏsarətli, mƏharətli döyüşçü, yaxşı vuruşan, döyüşlərdə bişmiş döyüşçü; döyüşkən.

5. **cəsarətli:** Cürətli, igid, ürəkli, qoçaq.
6. **cəsur:** Cəsarətli, igid, qoçaq, qorxmaz, ürəkli.
7. **ciyərlili:** Ürəkli, cəsarətli, qoçaq, qorxmaz.
8. **comərd:** Mərd, alicənab.
9. **cürətli:** Heç şeydən qorxmayan, çəkinməyən; cəsarətli, ürəkli, qoçaq, cəsur, igid.
10. **dilavər:** 1. Qoçaq, igid, cəsur, ürəkli, mərd. 2. Dilli, yaxşı danışmağı bacaran, məharətlə danışa bilən.
11. **hünərli:** 1. Bacarıqlı, məharətli, qabiliyyətli, qəyriətli, əlindən iş gələn. 2. Qoçaq, igid, cəsur, cürətli.
12. **hünərvər:** 1. Hünərli, mərifətli, məharətli, güdrətli, ustad. 2. Şücaətli, qoçaq, igid, qorxmaz.
13. **igid:** Bir işdə, döyüsdə qoçaqlıq, cəsarət, qəhrəmanlıq, mərdlik göstərən; cəsur, qoçaq.
14. **qətiyyətli:** İşində və ya sözündə səbatlı, əzmlili, dəyanətli, möhkəm, sözündən dönməz, cəsarətli.
15. **qorxmaz:** Heç şeydən qorxmayan, çəkinməyən; ürəkli, qoçaq, cəsur, igid.
16. **qorxubilməz:** Heç şeydən qorxmayan, çəkinməyən; çox ürəkli.
17. **qorxusuz:** 1. Qorxusu olmayan, qorxu bilməyən, qorxmaz, heç şeydən ehtiyat etməyən, qorxmayan, çəkinməyən.
18. **mərd:** 2. Sözündə əhdində möhkəm olan adam; vəfalı, etibarlı; alicənab.
19. **öfkəli:** 1. Ürəkli, qorxmaz, cəsarətli, ciyərlili.
20. **şanlı:** 1. Rəşadətli, cəsur, qəhrəman.
21. **şücaətli:** Cəsarətli, cəsur, bahadır, qoçaq, igid.
22. **ürəkli:** Heç şeydən qorxmayan, qoçaq, cəsur, igid, qorxubilməz.

3. Çalışkanlık Bildirenler

Çalışkanlık bildiren mizaç adları; *çalışmayı sevmə, işle ilgilenme, istikrarlı olma, bir hedef için uğraş verme* anlamlarını içermektedir. Bu başlıkta toplam 7 adet mizaç adı olduğu tespit edilmiş; *əzmlili, işsevən, qeyriətli* adlandırmalarının Türkiye Türkçesinde de kullanıldığı görülmüştür. Bu ortak kullanımlar ise toplam 3 adet adlandırmada mevcuttur.

1. **əzmkar:** Əzmlili, məqsəd və niyyətində qəti.
2. **əzmlili:** Öz niyyət və məqsədində qəti, sabit, möhkəm və dönməz olan.
3. **işsevən:** İşləməyi, çalışmağı sevmə; işcil.
4. **qeyriətli:** Öz vətəninin, xalqının, yaxın adamlarının qeyriətini çəkən, şərəf və namusunu qoruyan.
5. **qeyriətmənd:** bax. qeyriətli.
6. **qeyriətpərəst:** bax. qeyriətli.
7. **zəhmətsevən, zəhmətsevər:** Zəhməti, əməyi, işləməyi sevmə (adam).

4. Olumlu Davranış Bildirenler

Olumlu davranış bildiren mizaç adları; bir davranışın olumlu ve tasvip edilebilir yönüne işaret etmektedir. Azərbaycan Türkçesinde kullanılan ve sözlükte tespit edilen olumlu davranışı belirten mizaç adları toplam 173 adettir. Bu başlıktaki mizaç adları; *samimi olma, ciddi ve ağırbaşlı olma, saygılı ve hürmetli olma, söyleyeceği sözü bilme, cömert olma, ilhamlılık, sevimlilik, iyi niyetli olma, emeğe saygılı olma, özgürlüğü sevmə, faziletli olma, yumuşak başlı ve nezaketli olma, vatansever olma, vefalı olma, şefkatli*

olma temalarını içermektedir. Bu mizaç adları içerisinde yer alan *açıq, ağırbaşlı, diqqətli, duyğulu, ehtiramlı, ehtiraslı, ehtiyatlı, ƏmƏkçi, fƏzilƏtli, gülƏrüz(lü), günahsız, heysiyyƏtli, hƏssas, hƏvƏsli, hörmƏtkar, hörmƏtli, xarakterli, xƏtirli, xoşsöhbət, insafli, iradƏli, itaƏtkar, itaƏtli, izzƏtli, qanışirin, qƏhrƏman, macƏraçı, mƏdƏniyyƏtli, mƏrhƏmƏtli, mƏziyyƏtli, minnƏtsiz, möhtƏrƏm, mötƏbƏr, nazik, nƏsihƏtçi, sadıq, sakit, sayğılı, sevimli, sözükeçƏn-sözükeçƏr, şƏfqƏtli, şƏrƏfli, tƏdbirli, tƏmkinli, vƏfali, vƏtƏnsevƏr, vicdanlı, yumşaqürƏkli* adlandırmaları küçük fonetik farklılıklarla Türkiye Türkçesinde de kullanılmakta olup toplam 48 adettir.

1. **abdal:** 2.Derviş, kalender.
2. **açıq:** 12.Semimiyyet ifade eden, semimi.
3. **ağırbaşlı:** Çok ciddi, ağır, temkinli, vüqarlı.
4. **ağırtaxtalı:** Teşexxüslü, ağır, az danışan, özünü ciddi göstermeye çalışan.
5. **ağırtəbiətli:** Ağır.
6. **ağzıkəşərli:** Sözüötən, sözükeçən, nüfuzlu; sözünde möhkəm.
7. **ailəcanlı:** Öz ailəsini çox səvən, onun qəydinə qalan, ailəsinə yaxşı baxan.
8. **atəşli:** 2.Coşqun, ehtiraslı, dəliqanlı.
9. **azadfikirli:** Azad düşünən, müstəqil düşünen.
10. **azadlıqsevən, azadlıqsevər:** Azadlığı sevən, müstəqil olmağa çalışan; istiqlalıyyet uğrunda mübarizə edən, hürriyyətpərəvər.
11. **azdanışan:** Danışmağı, söhbət etməyi sevməyən.
12. **bağpərəst:** Bağ işlərini, meyvə ağacları becərməyi çox sevən adam.
13. **bəhanəçi:** Hər şeyə bəhanə tapan adam.
14. **canındankeçən:** Bir iş və ya adam üçün canını verməyə, canını fəda etməyə, başından keçməyə hazır olan adam.
15. **cavanmərd:** bax. comərd.
16. **cəfaçı:** bax. cəfakeş.
17. **dabanıqalxıq:** Gəzəyən.
18. **davranışlı:** Yaxşı rəftarı, davranışı olan; xoşrəftar.
19. **diqqətçil:** Artıq dərəcədə diqqətli, çox diqqətli.
20. **diqqətli:** 1.Hər işində dəqiq və səliqəli olan, səhv və nöqsana yol verməməyə çalışan, diqqət, səy və qeyrət göstərən.
21. **diləfruz:** Ürekaçan, sevindirən, sevimli.
22. **dilişirin:** 1. Mehriban, sevimli, qanıisti.
23. **dilli-ağızlı:** Şirin danışıklı, xoş danışan, nəzakətli; dilli.
24. **dinc:** 1.Başqasını narahat etməyən, əziyyət verməyən, yalnız öz işi ilə məşğul olan; sakit. 2.Sülhsever, xeyirxah, sakit.
25. **duygulu:** İncə duyğusu olan, tez və yaxşı duyan, hiss edən.
26. **dünyapərəst:** Dünyanın zövq və nəmətlərinə aludə olmuş.
27. **dünyəvi:** Dünyaya aid olan, dünya ilə bağlı olan; din ilə əlaqəsi olmayan, dini mahiyyətdə olmayan.
28. **əhkəmpərəst:** Qeyri-tənqidi düşünərək, hər şeyi əhkam kimi qəbul edən.
29. **əhsançı:** Savab məqsədi ilə əhsan verən, əhsan edən adam.
30. **ehtiramlı:** 1. Hörmət göstərən, hörmətçil, mərifətli, nəzakətli, qanacaqlı. 2. Hörmətli.
31. **ehtiraslı:** 1.Coşqun, həyəcanlı.
32. **ehtiyatkar:** bax. ehtiyatlı.

33. **ehtiyatlı:** 1. Öz hərəkətlərində, işində ehtiyat gözləyən, meydana çıxma biləcəklə hər bir ehtimala qarşı lazımı tədbir görən. 2. Tədarüklü, gələcək üçün ehtiyat saxlayan, tədarük edib saxlayan.
34. **Ədabaz:** Ədabazlıq edən, ədabazlıq etməyi sevən adam.
35. **Ədavətsiz:** Heç bir kını, ədavəti olmayan; kinsiz.
36. **Əməkçi:** Öz əlinin zəhməti ilə dolanan, öz əməyi ilə yaşayan, zəhmətkeş.
37. **Əməksevən:** Əməyi, zəhməti, işləməyi sevən, çalışqan.
38. **Əməksevər:** bax. Əməksevən.
39. **Əməlpərvər:** Müəyyən bir əməl uğrunda çarpışan, konkret bir məqsəddə xidmət edən.
40. **Ərinməz:** Ərinməyən, tənbellik etməyən.
41. **Ərkəşöyün:** Ərköyün, xudpəşənd, özünü sevən.
42. **Əsilli:** 1. Əsil nəcəbi olan, nəcabətli, əsil.
43. **fazil:** Fəzilət sahibi, fəzilətli.
44. **fəzilətli:** Fəzilət sahibi olan, fazil; yüksək mədəni keyfiyyətlərə malik olan.
45. **genişqəbli:** Ürəyi, qəlbə geniş olan; ürəyiaçıq, açıqürəkli, comərd, səmimi.
46. **genişürəkli:** bax. genişqəbli.
47. **girami:** Əziz, istəkli, hörmətli.
48. **gülər:** Şən, mehriban, üzgülər.
49. **güləruz(lü):** Şən, mehriban, üzgülər.
50. **güləşifət(li):** bax. güləruz(lü).
51. **güləyən:** Çox gülən, gülməyi sevən (adam).
52. **günahsız:** 2. Məsum.
53. **güzəranlı:** 1. Bu və ya başqa cür güzəran keçirən, dolanacağı, həyatı olan. 2. Həyatı yaxşı keçən, firavan yaşayan.
54. **hatəm:** Əliaçıq, səxavətli, comərd adam haqqında.
55. **heysiyyətli:** Heysiyyəti, mənliliyi olan; mənliliyini qoruyub saxlayan, şərəfli.
56. **həssas:** 1. Çox tez hiss edən, duyan, başa düşən, dərk edən, qavrayan.
57. **həvəskar:** 1. Bir şeyə, bir işə həvəsi, meyli olan, bir şeyi sevən, ona çox maraqlı və meyil göstərən (adam). 2. Xoşuna gələn bir işə peşəkər kimi deyil, bir maraqlı kimi məşğul olan (adam).
58. **həvəsli:** Bir şeyə və ya bir işə həvəsi olan, həvəs, meyil göstərən; meyilli.
59. **həyatpərəst:** bax. həyatsevər.
60. **həyatsevən, həyatsevər:** Həyatı sevən, ondan zövq alan; şən, həmişə şad; şux.
61. **hökmlü:** 2. Hökmü, nüfuzu, təsiri olan.
62. **hörmətçi, hörmətci:** Adamlara hörmət edən, onlara sayğı göstərən, hörmətlik.
63. **hörmətlik:** 2. Hörmətci, hörmət edən.
64. **hörmətli:** Hörməti olan, hörmətə layiq olan; möhtərəm, saygılı.
65. **hürriyyətpərəst:** bax. azadlıqsevən.
66. **hürriyyətpərvər:** bax. azadlıqsevən.
67. **xarakterli:** Xarakterə malik olan, səciyyəvi xüsusiyyətlərə malik olan; səciyyəvi.
68. **xeyir-duacı:** Bir yaxşılığa görə birinə uğur, xoşbəxtlik, səadət diləyən adam, minnətdar.
69. **xeyirxah:** Başqasının və hamının yaxşılığını istəyən, başqalarına kömək edən, yaxşılığa çalışqan; qayğıkeş.

70. **xəndan:** 1. Gülən, gülər, şən, üzügülər.
71. **xətirli:** Xətiri əziz, hörmətli, hörmət edilən, sayılan, ehtirama layiq, nüfuzlu.
72. **xəyalçı:** bax. xəyalpərdəst.
73. **xəyalpərdəst:** Xəyala, düşüncələrdə qapılmağı sevən, ona mail olan; xülyaçı.
74. **xəyalpərdər:** bax. xəyalpərdəst.
75. **xidmətsevən:** 1. Yaxşı baxılmağı, yaxşı qulluq edilməyi, yaxşı xidmət edilməyi tələb edən. 2. Öz işinə, vəzifəsinə həddən artıq can yandıran, lakin ona çox rəsmi yanaşan adam.
76. **xoruzgöz:** Yetkin, cavan, yeniyetmə; zirək.
77. **xoşdil(li):** Dili xoş, şirindilli, üreyaçıq.
78. **xoşəhval(lı):** Xoşxasiyyətli, xoştəbiət, yumşaq, xoşqılıq, əhvallı.
79. **xoşfikir(li):** bax. xoşniyyət(li).
80. **xoşgöftər:** bax. xoşkəlam.
81. **xoşkəlam:** Şirindil(li), xoşsöhbət, dilşirin.
82. **xoşməzəc:** bax. xoşxasiyyət(li).
83. **xoşniyyət(li):** Niyyəti, məramı, məqsədi yaxşı olan; ürəyində kin, qərəz olmayan, ürəyitəmiz.
84. **xoşsöhbət:** Yaxşı müsahib, söhbətçil, söhbətindən ləzzət duyulan.
85. **xoştəbiət(li):** Yaxşı xasiyyətli, gözəl təbiətli, xoşqılıqlı.
86. **ilhamçı:** İlham verən, ruhlandırان, şövqləndirən, ruh və yaradıcılıq qüvvəsi verən şəxs.
87. **ilhamlı:** Coşqun, ehtirashı, ilhamla dolu.
88. **iltifatkar:** bax. iltifatlı.
89. **iltifathı:** 2. İltifat edən, hüsn-təvəccöh göstərən, xoş sifət, lütfkar.
90. **insafılı:** İnsafı olan, insafı iş gören.
91. **insaniyyətərdər:** bax. insanpərdər.
92. **insanpərdər:** İnsanları sevən, insanlara məhəbbət bəsləyən; humanist.
93. **insansevən, insansevər:** bax. insanpərdər.
94. **iradəli:** Möhkəm iradəyə, xarakterə sahib olan.
95. **işıqsevən:** Günəş tutan, işıqlı açıq yerləri sevən.
96. **itaətkar:** bax. itaətli.
97. **itaətli:** İtaətdən çıxmayan, tabe olan, itaət edən; müti, intizamlı.
98. **izzətli:** Hörmətli, şərəfli, əziz, izzət sahibi.
99. **kəramətli:** 1. Kəramət sahibi, kəraməti olan; mərhəmətli, xeyirxah, lütfkar.
100. **kərəmli:** Mərhəmətli, lütfkar, insafılı, rəhmli.
101. **kitabpərdəst:** Kitabı çox sevən, kitaba vurğun olan, kitabdən ayrıla bilməyən (adam).
102. **qanışirin:** Adamların rəğbətini özünə cəlb edən, özünə qarşı hüsn-rəğbət oyadan; sevimli, qanısti.
103. **qədirbilən:** Bir adamın, ya şeyin qiymətini, əhəmiyyətini bilən, başa düşən; yaxşılıq bilən.
104. **qəhrəman:** 1. Mühəribədə, yaxud başqa bir işdə qoçaqlıq, fədakarlıq nümunəsi göstərən; igid.
105. **qəlbinazik:** Ürəyiyumşaq, rəhmli, şəfqətli, hər şeydən tez təsirlənən.
106. **qonaqçı:** Qonaq saxlayan adam, evinə qonaq qəbul edən adam; qonaqsevən, qonaqpərdəst.
107. **qonaqpərdəst:** Qonaqsevən; evinə gələn qonağa çox hörmət edən.
108. **qonaqpərdər:** bax. qonaqpərdəst.

109. **qonaqsevən, qonaqsevər:** bax. qonaqsevər.
110. **macəraçı:** Macəra sevən, macəra axtaran, macəra düzəldən adam, avantüracı.
111. **məddəniyyətli:** bax. mədəni.
112. **mərhəmətli:** Ürəyi nazik, rəhmli, şəfqətli, acıyan, rəhm və şəfqəti çox.
113. **məziyyətli:** Yaxşı xüsusiyyətləri ilə seçilən; üstün.
114. **millətçilər:** Millətini, xalqını sevən, istəyən, millətini, xalqını sevən, istəyən, millətini, xalqına məhəbbətli olan; milli azadlıq hərəkatı tərəfdarı, iştirakçısı.
115. **minnətsiz:** Minnəti olmayan, minnət qoymayan, əvəzində heç bir şey istəməyən, minnət güdməyən.
116. **modabaz:** Həddindən çox modaya uyan, moda düşkünü, modapərəst, modaçı.
117. **modapərəst:** bax. modabaz.
118. **möhtərəm:** Hörmətli, əziz, ehtirama layiq.
119. **mötbər:** 1. Etibarlı, inanılan, inanıla biləcək, etibar edilən. 2. Hörmətli, xatiri sayılan, söz keçən, tanınmış, sözünə və təmizliyini etibar olunan, nüfuzlu.
120. **musiqipərəst:** Musiqini çox sevən, musiqiyə məhəbbətli olan, musiqi həvəskarı, musiqi pərəstişkarı.
121. **müdarəçi:** Müdara edən, özünü zahirdə dost göstərən, üzə gülən.
122. **mürüvvətli:** Mürüvvətli olan, insafli, insaniyyətli.
123. **müşfiq:** Şəfqətli, mərhəmətli, mehriban, üreyyumşaq.
124. **nazəndə:** bax. nazənin.
125. **nazik:** 4. Arıq, cansız, cılız, zəif. 5. İncə-təbiətli, ədəbli, nəzakətli, incə.
126. **nazikməzəc:** Məcəzi, təbiətli, xasiyyətli zərif, incə, xoş olan.
127. **nazikürəkli:** Ürəyi yumşaq, qəlbi nazik, tez rıqqətə gələn; incəqəlpli.
128. **nəci:** 2. Alicənab, yaxşı, ürəyi təmiz.
129. **nəsihətçisi:** Nəsihətverici, öyüd verən, ağıl öyrədən, nəsihətçiyə, nəsihətli dolu; dərin, ağıllı.
130. **nəsihətçi:** Nəsihət verən, öyüd verən, yol göstərən.
131. **nikbin:** Həyatdan razı, şən, ümidli, gələcəyə inanən, gələcəyi yaxşı görən; optimist.
132. **nüfuzlu:** Nüfuzu hörməti, etibarlı olan; sözükeçən.
133. **nüktədan:** Sözdən, danışqdan dərin incə məna çıxara bilən adam.
134. **öyüngən:** Özünü çox öyən, tərifləyən, özünü tərifləməyi sevən, öyüncək (adam).
135. **özünüdartan:** bax. özünüçəkən.
136. **rəhmkar:** Rəhmli.
137. **rəiyyətçisi, rəiyyətçisi:** Öz rəiyyətini sevən, onun rifahına çalışan.
138. **sadəürəkli:** Ürəyi sadə olan, hər şeyə, hər kəsə tez inanən, sadəlövh, sadədil.
139. **sadiq:** Sədaqətli olan, sədaqətli, vəfalı.
140. **sakit:** 5. Mülayim, həlim, yumşaqxasiyyətli.
141. **salim:** 2. Dinc, sakit, əmin.
142. **saygılı:** 1. Başqalarına saygı göstərən, hörmət edən; sayan.
143. **sevimli:** 1. Mehriban, əziz, sevgili, istəkli. 2. Xoşagələn, xoşlanılan, insanın məhəbbətini cəlb edən; cazibəli.
144. **səhavətli:** Səxavət edən; əliaçıq, şeyini, pulunu əsirgəməyən, comərd, geniş ürəkli, könlüaçıq.

145. **söhbətci, söhbətçi:** Söhbət etməyi sevən, yaxşı, maraqlı söhbətlər etməyi bacaran.
146. **sözəbaxan:** Məsləhət qəbul edən, deyilənə əməl edən, razılan, söz eşidən, sözə qulaq asan.
147. **sözükəçən, sözükəçər:** Hörmətli, nüfuzlu.
148. **sülhsevər:** Sülh tərəfdarı, xalqlar arasında sülh olmasını istəyən (adam).
149. **şəfiq:** Şəfqətli, mərhəmətli, ürəyinazik.
150. **şəfqətli:** Mərhəmətli, rıqqətli, mehriban, şəfqətli olan.
151. **şərəfli:** 1. Hörmətli, ehtiramlı, saygılı, vüqarlı, şanlı.
152. **şirinsöhbət(li):** Danışığı, söhbəti xoş olan, xoşa gələn; söhbəti səmimi, ürəyeyatan.
153. **tamahsız:** Tamahı olmayan, heç bir şeydə gözü olmayan; gözütöx, təmənnsiz.
154. **tədbirli:** Tədbirlə iş görənlər, ehtiyatlı, işini bilən, ağıllı.
155. **tələbkər:** 1. Çox böyük və ciddi şeylər tələb edən, hər şeyə çox ciddi yanaşan; ciddi, zabitəli.
156. **təmkimli:** Ağır, ağır sanballı, vüqarlı; özünü ələ ala bilən, özünü itirməyən, halını pozmayan.
157. **urvatlı:** Sayılan, hörmətli olan, hörmətli olan, hörmətli, nüfuzlu, etibarlı.
158. **ürəyiincə:** bax. ürəyinazik.
159. **ürəyinazik:** bax. ürəyiyumşaq.
160. **ürəyiyuxa:** Tez təsirlənən, mütəəssir olan, ürəyiyumşaq.
161. **ürəyiyumşaq:** Ürəyinazik, ürəyiyuxa, ürəyiincə.
162. **üzüyumşaq:** Xahişdən keçə bilməyən; xasiyyəti yumşaq.
163. **vəfadar:** Vəfalı, dostluğunda sabit və sədaqətli olan, dostunu unutmayan.
164. **vəfali:** Dostluğunda, məhəbbətində sadıq, möhkəm, sabit, etibarlı, sədaqətli.
165. **vətənpərvər:** bax. vətənpərvər.
166. **vətənpərvər:** Öz vətəninə sevən, öz xalqına və vətəninə sadıq və onların mənafeyi yolunda canından keçməyə hazır olan.
167. **vətənsəvər:** bax. vətənpərvər.
168. **vicdanlı:** Vicdanı olan, öz iş və hərəkəti üçün mənəvi məsuliyyət hiss edən; ürəyindəki təmiz hiss qüvvətli olan; insafli.
169. **vüqarlı:** Öz heysiyyətini, mənlisini qoruyan; təmkimli, təşəxxüslü, ağır, başuca, məğrur.
170. **yolayaxın:** Sözə qulaq asan; sözeşidən, sözqanan, üzüyola.
171. **yolayovuc:** bax. yolayaxın.
172. **yumşaqxasiyyət(li):** Xasiyyətcə, təbiətcə yumşaq, mülayim.
173. **yumşaqürəkli:** Qəlbiyumşaq, ürəyiyumşaq; şəfqətli, rəhmdil.

5. Dine Bağlılık Bildirenler

Dine bağlılık bildiren mizaç adları; *ibadete düşkün olma, vaktini ibadet yaparak geçirme, dua okuma, dinî vecibelere düşkün olma* anlamlarını içermekte olup bu başlıktaki mizaç adları toplam 2 adettir. Azərbaycan Türkçesinde kullanılan bu mizaç adları içerisinde *ağzıdualı* adlandırması Türkiye Türkçesinde de ortak bir şekilde kullanılmaktadır. Bu ortak mizaç adlarının toplam sayısı 1 adettir.

1. **abid:** İbadetle meşgul olan adam, vaktini ibadətə keçirən adam.
2. **ağzıdualı:** Daima dua oxumaqla, ibadətə meşgul olan adam; dindar, mömin.

6. Doğruluk-Dürüstlük Bildirenler

Doğruluk-dürüstlük bildiren mizaç adları; *doğru düşünme, dürüst olma, doğru olma, açıkyürekli olma, intizamlı olma, öngörülü olma, kararlı ve istikrarlı olma, samimilik, namuslu olma, sözünün arkasında olma* anlamlarını içermektedir. Bu başlıktaki mizaç adlarının toplam sayısı 18 adettir. Bu adlandırmalar içerisindeki *açıkyürekli, alicənab, dürüst, intizamlı, qərarlı, saf, safürəkli, təmizqəlbli, təmizürəkli, ürəyitəmiz, üzüağ* ifadeleri; Türkiye Türkçesinde de küçük fonetik farklılıklarla ortak bir şekilde kullanılmakta olup toplam 11 adettir.

1. **açıqfikirli:** Azad düşünen, düzgün düşünen, sağlam fikirli; dünyagörüşü mütərəqqi olan.
2. **açıkyürekli:** Samimi, öz fikrini üreyinde gizletmeyen, üreyiaçıq.
3. **alicənab:** 1.Başqalarının xatirine öz şəxsi mənafeyindən keçən; namuslu, səxavətli, nəcib, nəcabətli.
4. **dumansız:** Aydın, saf, temiz.
5. **dürüst:** 1.Doğru, düzgün, düz.
6. **intizamlı:** İntizama ciddi surətdə riayət edən, qayda və qanuna əməl edən.
7. **qabaqgörən:** Gələcəyi görən, bəsirətli, açıqfikirli, qabaqcıl, tərəqqipərvər.
8. **qərarlı:** Sabit, səbatlı, dözümlü, sözündə, qərarında möhkəm.
9. **saf:** 4. Təmiz, düz, namuslu.
10. **safdil:** bax. safürəkli.
11. **safürəkli:** Ürəyi saf, təmiz olan; səmimi, təmizürəkli, açıqürəkli.
12. **sözübütöv:** Dediği sözün üstündə duran, sözündə sabit duran, dediyinə mütləq əməl edən.
13. **sözüdüz:** bax. sözübütöv.
14. **təmizqəlbli:** bax. təmizürəkli.
15. **təmizürəkli:** Ürəyi təmiz, safqəlbli, səmimi.
16. **ürəyiaçıq:** Ürəyini gizlədərilməyən, ürəyində nə varsa açıb söyləyən; açıq ürəkli, təmizürəkli, səmimi.
17. **ürəyitəmiz:** Ürəyində paxıllıq, kin, küdurət olmayan, qəlbi təmiz olan; səmimi.
18. **üzüağ:** Utanılacaq işi olmayan, vicdanı təmiz, alnıaçıq, namuslu, vüqarlı.

7. Duygusal Yakınlık Bildirenler

Duygusal yakınlık bildiren mizaç adları; *insanlara yakın yaklaşım sergileme, nazlı ve işveli olma* anlamlarını içermekte olup bu mizaç adlarının sayısı toplam 12 adettir. Azərbaycan Türkçesinde kullanılan bu mizaç adları içerisinde *cilvəli, ədalı, işvəli, nazlı* adlandırmaları; Türkiye Türkçesinde de ortak bir şekilde küçük fonetik farklılıklarla birlikte kullanılmakta olup toplam 4 adettir.

1. **adamayovuşan:** Adamlarla ünsiyet bağlayan, xoşxasiyyət, istiqanlı, mehriban.
2. **cilvəkar:** bax. cilvəli.
3. **cilvəli:** Nazlı, qəmzəli, işvəli, dilbər, nazənin.
4. **ədalı:** 1. Ədası olan, ədabaz. 2. İşvəli, işvəkar, nazlı.
5. **işvəbaz:** İşvə edən, işvəkar, nazlı.
6. **işvəli:** Nazlı, qəmzəli, cilvəli, şux, dilbər.
7. **nazənin:** Nazlı, işvəkar, cilvəli; incə və gözəl.
8. **nazlı:** Şivəli, qəmzəli, işvəli.
9. **şivəbaz:** Şivəli, nazlı, ədalı.
10. **şivəkar:** bax. işvəkar.

11. **şivƏli:** Yazlı, qƏmzƏli, Ədalı, cilvƏli, işvƏkar.
12. **ünsiyyƏtli:** Adamlarla çox tez yaxşı münasibƏt yarada bilƏn; adamayovuşan, istiqanlı, mehriban.

8. Eşitlik Bildirenler

Eşitlik bildiren mizaç adları; *eşit olma, adaletli davranma, adalete düşkün, hakkı gözetme, doğruluk ve dürüstlük taraftarı olma* anlamlarını içermektedir. Bu mizaç adları içerisinde yer alan *adil, Ədaletli* ifadeleri; Türkiye Türkçesinde de küçük fonetik ayrımlarla ortak bir şekilde kullanılmakta olup toplam 2 adettir.

1. **adil:** Edeletli, düz iş gören.
2. **Ədaletli:** Ədalətlə, vicdanla hƏrƏkƏt edƏn, hƏqiqƏtlə, insafa, vicdana uyğun olaraq hƏrƏkƏt edƏn.
3. **ƏdaletpƏrvƏr:** Ədalət sevƏn, Ədalətə riayət edƏn, Ədalətli.
4. **haqsevƏr:** Haqqı, düzgünlüyü, doğruluğu sevib müdafiə edƏn adam.

9. Gerçekçilik Bildirenler

Gerçekçilik bildiren mizaç adları; *gerçekçi olma, gerçeği olduğu gibi yansıtma, doğru ve gerçeklik taraftarı olma* anlamlarını içermekte olup toplam 2 adettir. Azərbaycan Türkçesinde kullanılan bu mizaç adları içerisinde yer alan *hƏqiqƏtçi* adlandırması, Türkiye Türkçesinde de ortak bir şekilde kullanılmaktadır ve bu mizaç adlarının sayısı toplam 1 adettir.

1. **hƏqiqƏtçi:** bax. hƏqiqƏtpƏrƏst.
2. **hƏqiqƏtpƏrƏst:** HƏqiqƏti, düzlüyü, Ədaləti sevƏn, istəyən və onun uğrunda mübarizə edƏn adam; hƏqiqƏtçi.

10. İdrak Bildirenler

İdrak bildiren mizaç adları; bilinçli olma, *anlayışlılık, aklıbaşında olma, düşünceli ve öngörülü olma, bilgili olma, tedbirli ve temkinli olma, farkındalığı yüksek olma, ayık olma, hesap kitap bilme* anlamlarını içermektedir. Bu başlıkta yer alan mizaç adı sayısı toplam 32 adettir. Azərbaycan Türkçesinde kullanılan bu mizaç adları içerisinde *açıqgöz(lü), ağıllı, anlayışlı, bƏsirƏtli, bilgili, çoxbilƏn, çoxbilmiş, dƏrindüşüncƏli, dƏrinfikirli, düşüncƏli, sözənləyən* adlandırmaları Türkiye Türkçesinde de küçük fonetik farklılıklarla ortak bir biçimde kullanılmaktadır. Bu ortak kullanımların sayısı ise toplam 11 adettir.

1. **açıqgöz(lü):** Ayıq, sağlam düşünen, her şeyi olduğu kimi gören, gözüaçıq.
2. **ağıllı:** 1.Derrakeli, düşünceli, şüurlu; tedbirli, öz işini bilen. 3.Terbiyeli, qanacaqlı.
3. **ağıllı-başlı:** 1.Yaxşı, layiqli, lazımi şekilde, qaydalı, sanballı, emelli.
4. **anlaqlı:** DüşüncƏli, qanacaqlı, mƏrifetli, dƏrrakƏli.
5. **anlayışlı:** DüşüncƏli, fƏrasƏtli, zehinli, tez başa düşən, tez qavrayan.
6. **arif:** BilƏn, qanan, başa düşƏn, anlaqlı, mƏrifetli.
7. **başlı:** 2.Ağıllı, zehinli, çox bilikli.
8. **bƏsirƏtli:** Bir şeyin Əsil və hƏqiqƏtini dƏrindƏn və tƏz anlayan, qabağı görƏn; gözüaçıq, idraklı.
9. **bilgili:** bax. bilikli.
10. **bilici:** BilƏn, anlayan, dƏrk edƏn, düşünƏn.
11. **çoxbilƏn:** HƏyat tƏcrübəsi, biliyi çox olan.
12. **çoxbilmiş:** bax. çoxbilƏn.

13. **çoxdanışan:** Çox danışmağı sevən; naqqal, uzunçu.
14. **dƏrdbilƏn:** Başqasının dƏrdini, kƏdƏrini, őrƏk sirrini duyan, başa düşƏn, ona acıyan ve kƏmƏk edƏn adam.
15. **dƏrindüşüncƏli:** DƏrin düşüncƏyƏ, gülcü mühakimƏyƏ malik; çox ağıllı, dƏrinfikirli, bƏsirƏtli.
16. **dƏrinfikirli:** bax. dƏrindüşüncƏli.
17. **dƏrrakƏli:** DƏrrakƏsi olan; ağıllı, düşüncƏli, anlaqlı.
18. **dilbilmƏz:** Başa düşmƏyƏn, anlamayan, söz qanmayan, gec başa düşƏn.
19. **düşüncƏli:** 1. DüşüncƏsi olan, ağıllı, şüurlu, anlaqlı, qanacaqlı, dƏrrakƏli, mƏrifƏtli, fƏrasƏtli.
20. **fƏhmlil:** Anlaqlı, idraklı, dƏrrakƏli.
21. **fƏrasƏtli:** DƏrhal anlayan, başa düşƏn, dƏrk edƏn, qavrayan; itizehinli, dƏrrakƏli, ayıq.
22. **fƏrli:** 2. Bacarıqlı, qabiliyyƏtli, yaxşı, ağıllı-başlı, tƏpƏrli.
23. **fƏrli başlı:** bax. ağıllı-başlı.
24. **hesabcıl:** HƏr şeyin hesabına gedƏn, hesablamağı yaxşı bacaran, hesabını bilƏn.
25. **idraklı:** İdraklı olan, dƏrrakƏli, fƏhmlil, düşüncƏli, şüurlu.
26. **mƏlumatfüruş:** Özünü hƏrtƏrƏfli bilikli göstƏrmƏyƏ, öz biliyini nümayiş etdirƏrƏk başqalarına ağıl öyretmƏyƏ çalıřan adam.
27. **mƏlumatlı:** 1. MƏlumatlı olan; çox şey bilƏn, geniş dünyagörüşünƏ malik olan; bilikli.
28. **oyaq:** 2. Ehtiyatlı, ehtiyatkar, ayıq, sayıq.
29. **oyanıq:** bax. oyaq.
30. **sƏzanlayan:** SƏzü, mƏtlƏbi, iřarƏni tez dƏrk edƏn, başa düşƏn; arif.
31. **yaddařlı:** Yaddařı, yaxşı hafızƏsi olan.
32. **yƏndƏmli:** SƏliqƏli, qaydalı; görünüşcƏ yaxşı, abırlı, görkƏmli.

11. Kanaat ve Tevazu Bildirenler

Kanaat ve tevazu bildiren mizaç adları; *kibirli olmama, tevazu sahibi olma, kanaatkâr olma, kanaat etme, sade ve düz olma* anlamlarını içermektedir. Bu başlıkta toplam 6 adet mizaç adı bulunmakta olup *iddiasız, qƏnaƏtkar, tƏvazölü* adlandırmaları Türkiye Türkçesinde de küçük fonetik farklılıklarla ortak biçimde kullanılmaktadır. Bu ortak kullanımların sayısı ise toplam 3 adettir.

1. **iddiasız:** 2. SadƏ, tƏkƏbbürsüz, tƏvazƏkar.
2. **qƏnaƏtçi:** QƏnaƏt edƏn, israf etmƏyƏn, israfçılığa yol vermƏyƏn; azla kifayƏtlƏnƏn, hƏr şeyi qƏnaƏtle iřləddƏn.
3. **qƏnaƏtkar:** HƏr şeyi qƏnaƏtle, sƏrfƏli iřləddƏn, hƏr şeyƏ qƏnaƏt edƏn, qƏnaƏtl qƏnaƏt dolanan; qƏnaƏtcil.
4. **tƏvazƏkar:** bax. tƏvazölü.
5. **tƏvazölü:** Öz üstünlüyünü, mƏziyyƏtlƏrini gözƏ çarpdırmağı, öz xidmƏtleri ilƏ qürrƏlƏnmƏyi sevmƏyƏn, řƏhrƏpƏrƏstlikdƏn, lovğalıqdan uzaq olan; özünü sadƏ aparan.
6. **türkƏsaya(q):** SadƏdil, sadƏlövh, biclik bilmƏyƏn, őrƏyisadƏ (bƏzƏn “avam” mƏnasında iřlƏnir).

12. Psikolojik Durum Bildirenler

Psikolojik durum bildiren mizaç adları; *gamlı, kederli, keyifli, derdsiz, mutlu, řüpheci* gibi ruhsal durum hakkında bilgi veren ifadelerden oluşmakta olup toplam 5

adettir. Bu mizaç adları içerisinde *qayğısız*, *şübhəli* ifadeleri Türkiye Türkçesinde de küçük fonetik farklılıklarla ortak biçimde kullanılmakta olup bu ortak ifadeler toplam 2 adettir.

1. **ağzıbü qayğılı:** 2. Qəmlı, kədərlı, qüssəli, fikirli.
2. **qayğısız:** 2. Qəmsız, kədərsız, dərdsız.
3. **şövqlü:** 1. Şövqü həvəsi olan; şövqə, həvəsə gəlmiş; bir şeyin şövqündə, həvəsində arzusunda olan, həvəsli. 2. Şən, nəşəli, keyf içində olan.
4. **şübhəli:** 2. O qəddər də inanılası olmayan, niyyəti, ləyaqəti, mənəvi keyfiyyətləri şübhə doğuran. 3. Hər şeyə şübhə ilə baxan, hər şeydən şübhələnən, son dərəcə ehtiyatlı.
5. **şad:** 1. Səvinən, şən, fərəhli, məmnun.

13. Sır Tutma Durumu Bildirenler

Sır tutma durumu bildiren mizaç adları; *bir sözü saklayabilme, sözünün arkasında olma, sözü kendi içinde tutabilme, bir sözü başka kimselere yaymama* anlamlarını içermektedir. Azerbaycan Türkçesinde kullanılan bu başlıktaki mizaç adları toplam 2 adet olup Türkiye Türkçesinde ortak bir şekilde kullanılmamaktadır.

1. **ağzıbir:** Sözübir, dilbir, müttəfiq.
2. **töv, ağzıbütün:** Ciddi, sözünün üstündə duran, dayanıqlı, sirr saxlayan.

14. Tahammül Bildirenler

Tahammül bildiren mizaç adları; *herhangi bir konuda psikolojik dayanıklılık gösterebilme, bir işi yaparken sabırlı olabilme, bir olay karşısında metanetli olabilme, bir işe istikrarlı bir şekilde devam edebilme* anlamlarını içermektedir. Bu başlıkta yer alan mizaç adları toplam 12 adet olmakla birlikte *güçlü, mətanətli* ifadeleri Türkiye Türkçesi ile ortak bir şekilde küçük fonetik farklılıklarla kullanılmaktadır. Ortak şekilde kullanılan mizaç adı sayısı ise toplam 2 adettir.

1. **aramlı:** 1. Səbirli, dözümlü.
2. **dayanaqlı:** Dayanığı olan, möhkəm, səbatlı, mətanətli, dözümlü.
3. **dəyanətli:** Səbatlı, möhkəm, öz sözünün üstündə duran, bel bağlanıla bilən.
4. **dözümlü:** Dözümü olan; səbirli, davamlı, tablı, mətanətli.
5. **götürümlü:** Səbirli, dözümlü, götürümü olan.
6. **güclü:** 2. Möhkəm, dayanıqlı, səbatlı, mətanətli. 6. İstedadlı, bilikli, bacarıqlı, hazırlıqlı.
7. **hövsələli:** Hövsələsi olan; səbirli, dözümlü.
8. **kirdarlı:** 1. İşlək, dözümlü.
9. **qətiyyətlı:** İşində və ya sözündə səbatlı, əzmlı, dəyanətli, möhkəm, sözündən dönməz, cəsarətli.
10. **mətanətli:** Mətanəti olan, möhkəm iradəli; sarsılmaz, yenilməz, dözümlü, davamlı, mətin.
11. **sarsılmaz:** Möhkəm, mətin, səbatlı, dayanıqlı, dəyişməz, dağılmaz, pozulmaz.
12. **səbatlı:** Sözünün üstündə duran, iqrarında möhkəm olan; dəyanətli, mətanətli, möhkəm, əzmlı.

15. Tecrübe Bildirenler

Tecrübe bildiren mizaç adları; *yaşam içerisinde yaşanmışlık açısından çokça bilgi sahibi olma, karşılaşılabilecek her olaya karşı tedbirli ve öngörülü olma, her konuda az*

çok tecrübe sahibi olma, yol yordam bilme anlamlarını içermektedir. Bu başlıktaki toplam mizaç adı sayısı 4 adettir. Türkiye Türkçesinde de ortak kullanılan mizaç adı *dünyagörmüş* ifadesi olup sayı olarak toplam 1 adettir.

1. **dilbilən:** Düşüncəli, yolbilən, təcrübəli.
2. **dünyagörmüş:** Həyat təcrübəsi çox olan, mübarizələrdən, çətinliklərdən, sınaqlardan çıxmış; təcrübəli, müdrək.
3. **işgüzar:** 1. Bacarıqlı, işbacaran, işdə təcrübəsi olan.
4. **yolbilən:** Təcrübəli, çətin vəziyyətdən çıxmaq çarəsini bilən; tədbirli (adam).

16. Yetenek Bildirenler

Yetenek bildiren mizaç adları; *bir işi becerebilme kabiliyeti olma, bir konuda maharetli olma, bir işi yerine getirebilme, marifetli olma, hünərli olma* anlamlarını içermektedir. Bu başlıkta yer alan toplam mizaç adı sayısı 18 adettir. Bu mizaç adları içerisinde yer alan *bacarıqlı, diribaş, diribaşlı, güçlü, hünərli, qabiliyyətli, mahir, məharətli, mərifətli* ifadeleri ise küçük fonetik farklılıklarla Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. Ortak kullanımda olan mizaç adı sayısı toplam 9 adettir.

1. **bacaran:** Qabiliyyətli, başı çıxan, iş görə bilən, əlindən iş gələn, bir işin öhdəsindən gələn.
2. **bacarıqlı:** İstedadlı, qabiliyyətli, əlindən iş gələn, iş yaradan, təcrübəli.
3. **dilavər:** 1. Qoçaq, igid, cəsur, ürəkli, mərd. 2. Dilli, yaxşı danışmağı bacaran, məharətli danışa bilən.
4. **diribaş:** Cəld, çevik, zirək, bacarıqlı.
5. **diribaşlı:** bax. diribaş.
6. **fərli:** 2. Bacarıqlı, qabiliyyətli, yaxşı, ağıllı-başlı, təpərli.
7. **güclü:** 2. Möhkəm, dayanıqlı, səbatlı, mətanətli. 6. İstedadlı, bilikli, bacarıqlı, hazırlıqlı.
8. **hünərli:** 1. Bacarıqlı, məharətli, qabiliyyətli, qəyrətli, əlindən iş gələn. 2. Qoçaq, igid, cəsur, cürətli.
9. **hünərmənd:** bax. hünərli.
10. **hünərvər:** 1. Hünərli, mərifətli, məharətli, qüdrətli, ustad. 2. Şücaətli, qoçaq, igid, qorxmaz.
11. **iqtidarlı:** 1. İqtidarı olan, gücü çatan; gülcü, qüvvətli. 2. Bacarıqlı, qabiliyyətli, qüvvətli.
12. **işgüzar:** 1. Bacarıqlı, işbacaran, işdə təcrübəsi olan.
13. **karsaz:** İş görə, işbacaran, bacarıqlı, işgüzar.
14. **qabiliyyətli:** 1. Qabiliyyətli, istedadlı, bacarıqlı, zehinli.
15. **qanacaqlı:** Qanacağı olan, mərifətli, şüurlu, düşüncəli; ədəbi, nəzakətli.
16. **mahir:** Məharətli, bacarıqlı, qabiliyyətli, işini əla bilən, usta.
17. **məharətli:** Məharəti olan; bacarıqlı, qabiliyyətli, mahir.
18. **mərifətli:** 1. Mərifəti olan; qanacaqlı, tərbiyəli, kamalı, ləyaqətli.

Sonuç

Bu çalışmada Azərbaycan Türkçesi sözlüğünde yer alan olumlu temalı mizaç adları tespit edilmiş ve tespit edilen olumlu temalı mizaç adları; 1. *Ahlâk Bildirenler*, 2.

Cesaret Durumu Bildirenler, 3. Çalışkanlık Bildirenler, 4. Olumlu Davranış Bildirenler, 5. Dine Bağlılık Bildirenler, 6. Doğruluk-Dürüstlük Bildirenler, 7. Duygusal Yakınlık Bildirenler, 8. Eşitlik Bildirenler, 9. Gerçekçilik Bildirenler, 10. İdrak Bildirenler, 11. Kanaat ve Tevazu Bildirenler, 12. Psikolojik Durum Bildirenler, 13. Sır Tutma Durumu Bildirenler, 14. Tahammül Bildirenler, 15. Tecrübe Bildirenler, 16. Yetenek Bildirenler olmak üzere toplam 16 başlık içerisinde gruplandırılarak değerlendirilmiştir.

Mizaç adları, her dilde insanların davranışsal özelliklerinin kalıplaşarak dilde ifade bulması ile ilgili bir adlandırma şeklidir. Ancak her dilde mizaçların adlandırma ölçütü farklılık gösterebilmekle birlikte daha ziyade davranış özelliklerinin kalıplaşması veyahut ahlâka uygunluk arz eden davranışların sık olması faktörleriyle meydana gelmektedir.

Mizaç adlandırmalarının dildeki işlevi, toplumsal bir fonksiyonla birlikte ortaya çıkar. Toplumu oluşturan her bir insanın ayırt edici yönü mizaç adlandırmaları ile şekillenir. Dolayısıyla insanların toplum içerisinde diğer insanlar tarafından kabul görüp görmemesi, onların ayırt edici yönlerinin olumlu veya olumsuz olmasına bağlıdır.

Olumlu temalı mizaç adları ve sayısal veriler, Tablo-1.'de gösterilmiştir.

Tablo-1. Olumlu Temalı Mizaç Adları ve Sayısal Veriler

Olumlu Temalı Mizaç Adları	Sayısal Veri
1.Ahlâk Bildirenler	14
2.Cesaret Durumu Bildirenler	22
3.Çalışkanlık Bildirenler	7
4. Olumlu Davranış Bildirenler	174
5.Dine Bağlılık Bildirenler	2
6.Doğruluk-Dürüstlük Bildirenler	18
7.Duygusal Yakınlık Bildirenler	12
8.Eşitlik Bildirenler	4
9.Gerçekçilik Bildirenler	2
10.İdrak Bildirenler	32
11.Kanaat ve Tevazu Bildirenler	6
12.Psikolojik Durum Bildirenler	5

13.Sır Tutma Durumu Bildirenler	2
14.Tahammül Bildirenler	13
15.Tecrübe Bildirenler	4
16.Yetenek Bildirenler	18

Olumlu temalı mizaç adlarında sözlük içerisinde en fazla sayı 174 olup davranış anlamını da içeren olumlu davranış bildirenler başlığına aittir. Bu durum, Azerbaycan Türkçesinde yer alan olumlu mizaç adlarının daha çok davranışsal ölçütlerle belirlendiğinin göstergesidir.

İncelenen olumlu temalı mizaç adları içerisindeki en az sayı 2 olup bu sayı *Dine Bağlılık Bildirenler*, *Gerçekçilik Bildirenler* ve *Sır Tutma Durumu Bildirenler* başlığı olmak üzere toplam 3 başlıkta da eşit sayıda gözlenmiştir.

Doğruluk-Dürüstlük Bildirenler ve *Yetenek Bildirenler* başlıklarında bulunan olumlu mizaç adlarının sayısı 18'er olup bu mizaç adlarının eşit sayıda olduğu gözlenmiştir.

Azerbaycan Türkçesinde çalışkanlık bildiren olumlu mizaç adlarının çoğunlukla *Əzm* ve *qeyrət* sözcüklerinden oluştuğu görülmüştür. Bu sözcükler, Azerbaycan Türkçesinde çalışkanlık temasını doğrudan yansıtmış ve olumlu temalı mizaç adlarının oluşmasına katkıda bulunmuştur.

comərd mizaç adının eliaçık anlamı değil de daha çok cesaretli anlamında kullanıldığı görülmüş, bu kullanımın Türkiye Türkçesinden tematik olarak farklı olduğu tespit edilmiştir. Buradaki farklılığın sebebi sözcüğün Türkiye Türkçesindeki anlamıyla oldukça farklı olmasıdır.

Eşitlik bildiren 4 mizaç adından 2'si *Ədalet* sözcüğünden meydana gelmiştir.

Gerçekçilik bildiren toplam 2 mizaç adının *həqiqət* sözcüğünden meydana geldiği görülmüştür.

İncelenen sözlük içerisinde hem Azerbaycan Türkçesinde hem de Türkiye Türkçesinde ortak şekilde kullanılan olumlu temalı mizaç adlarının kullanıldığı görülmüştür.

Söz varlığı içerisindeki ortak değerlerin ise aynı zamanda her iki milletin de ortak bir hafıza sisteminin olduğunu ve ortak kültürel unsurların mevcudiyetini açık bir şekilde ifade etmektedir. Dil sistemi içerisindeki kolun yakınlığı, hem Azerbaycan Türkçesinin hem de Türkiye Türkçesinin birbirine olan yakınlık derecesinin çok fazla olduğunu da desteklemektedir.

Söz varlığındaki mizaç adlandırmalarının her iki millette olan ortaklığı; gelenek ve göreneklerin, hayata bakış açısının, yaşamışlıkların, kültürün, toplumsal kimliğin de aynı zamanda ortaklıklar taşıdığını gözler önüne sermektedir. Buna bağlı olarak adlandırma geleneğinin de benzerlikler taşıması gayet doğal olmaktadır.

Hem Azerbaycan Türkçesinde hem de Türkiye Türkçesinde ortak şekilde kullanılan mizaç adları ve sayısal verileri Tablo-2.'de gösterilmiştir.

Tablo-2. Ortak Kullanımda Olan Olumlu Temalı Mizaç Adları ve Sayısal Veriler

Olumlu Temalı Mizaç Adları	Ortak Kullanımda Olan Olumlu Temalı Mizaç Adları	Sayısal Veri
Ahlâk Bildirenler	<i>ağıllı, arlı, ədəbli, əxlaqlı, həyalı, iffətli, namuslu, nəzakətli, tərbiyəli</i>	9
Cesaret Durumu Bildirenler	<i>cəsarətli, cəsur, qorxusuz, mərd, ürəkli</i>	5
Çalışkanlık Bildirenler	<i>əzmli, işsevən, qeyrətli</i>	3
4. Olumlu Davranış Bildirenler	<i>açıq, ağırbaşlı, diqqətli, duyğulu, ehtiramli, ehtiraslı, ehtiyatlı, əməkçi, fəzilətli, güləruz(lü), günahsız, həysiyyətli, həssas, həvəsli, hörmətkar, hörmətli, xarakterli, xətirli, xoşsöhbət, insaflı, iradəli, itaətkar, itaətli, izzətli, qanışirin, qəhrəman, macəraçı, mədəniyyətli, mərhəmətli, məziyyətli, minnətsiz, möhtərəm, mötəbər, nazik, nəsihətçi, sadıq, sakit, saygılı, sevimli, sözükeçən-sözükeçər, şəfqətli, şərafli, tədbirli, təmkinli, vəfalı, vətənevə, vicdanlı, yumşaqürəkli</i>	48
5. Dine Bağlılık Bildirenler	<i>ağzıdualı</i>	1
6. Doğruluk-Dürüstlük Bildirenler	<i>açıqürekli, alicənab, dürüst, intizamli, qərarlı, saf, safürəkli, təmizqəlbli, təmizürəkli, ürəyitəmiz, üzüağ</i>	11
7. Duygusal Yakınlık Bildirenler	<i>cilvəli, ədalı, işvəli, nazlı</i>	4
8. Eşitlik Bildirenler	<i>adil, ədaletli</i>	2
9. Gerçekçilik Bildirenler	<i>həqiqətçi</i>	1

10. İdrak Bildirenler	<i>açıqgöz(lü), ağıllı, anlayışlı, bəhsirətli, bilgili, çoxbilən, çoxbilmiş, dərinləşincəli, dərinfikirli, düşüncəli, sözənləyan</i>	11
11. Kanaat ve Tevazu Bildirenler	<i>iddiasız, qənaətkar, təvazölü</i>	3
12. Psixoloji Durum Bildirenler	<i>qayğısız, şübhəli</i>	2
13. Sır Tutma Durumu Bildirenler	-	0
14. Tahammül Bildirenler	<i>güclü, mətanətli</i>	2
15. Tecrübe Bildirenler	<i>dünyagörmüş</i>	1
16. Yetenek Bildirenler	<i>bacarıqlı, diribaş, diribaşlı, güclü, hünərli, qabiliyyətli, mahir, məharətli, mərifətli</i>	9
		Toplam=112

Toplam 112 adet olumlu temalı mizaç adının hem Azərbaycan Türkçesinde hem de Türkiye Türkçesinde ortak biçimde kullanıldığı görülmüştür.

İncelenen olumlu temalı mizaç adları içerisinde en fazla ortak kullanım *Olumlu Davranış Bildirenler* başlığına ait olmakla birlikte toplam 48 adettir. Hem Azərbaycan Türkçesinde hem de Türkiye Türkçesinde olumlu davranış adlandırmalarının ortak kullanımındaki sayısal etkisi oldukça fazla olup her iki Türkçede de olumlu anlamdaki ideal insan tipini ifade etmede ortaklığın gayet güçlü olduğunu göstermiştir.

Sır Tutma Durumu Bildirenler başlığında herhangi bir ortak kullanım ifade eden olumlu temalı mizaç adının bulunmadığı görülmüştür.

Doğruluk-Dürüstlük Bildirenler başlığı ile *İdrak Bildirenler* başlığı içerisindeki olumlu mizaç adlarının sayısı toplam 11 adet olup eşit sayıda olduğu gözlenmiştir. Bu ortak kullanımların eşitliği, başlıklardaki temanın yakın olma özelliğine bağlanabilir.

Eşitlik Bildirenler, *Psikolojik Durum Bildirenler* ve *Tahammül Bildirenler* başlıklarındaki ortak kullanım sayılarının 2 olduğu ve eşit sayıda kullanıldığı görülmüştür.

İncelenen olumlu temalı mizaç adları yapılarına ve sayılarına göre şu şekilde analiz edilmiştir:

Türemiş Yapıdan Oluşanlar: 179

İki Sözcükten Oluşanlar: 152

Hem Türemiş Yapılı Hem de İki Sözcükten Oluşanlar: 38

Türemiş Yapıdan Oluşanlar

Türemiş yapıdan oluşan olumlu temalı mizaç adları toplam 179 adet olup yapı olarak en fazla sayıya sahip olan gruptur. Bu yapıdan oluşan mizaç adları Tablo-3.'te gösterilmiştir.

Tablo-3.

abırlı
açıqfikirli
açıqgöz(lü)
açıqürekli
ağıllı
ağıllı-başlı
ağırbaşlı
ağırtaxtalı
ağırtebiətli
ağzıbü qayğılı
ağzıdualı
ağzıkəşərlı
ailəcanlı
anlaqlı
anlayışlı
aramlı
arlı
atəşli
azadfikirli
bacaran
bacarıqlı
başlı

bƏhanƏçi
bƏsirƏtli
bilgili
bilici
cƏfaçı
cƏsarƏtli
cilvƏli
ciyƏrli
cürƏtli
davranışlı
dayanaqlı
dƏrindüşüncƏli
dƏrinfikirli
dƏrrakƏli
dƏyanƏtli
dilbilmƏz
dilli-ağızlı
diqqƏtcil
diqqƏtli
diribaşlı
dözümlü
dumansız
duygulu
düşüncƏli
Ədaletli
Ədalı
ƏdavƏtsiz

ƏdƏbli
ehsançı
ehtiramlı
ehtirash
ehtiyatlı
ƏmƏkçi
ƏrinmƏz
Ərkanlı
Əsilli
Əxlaqlı
Əzmli
fƏhmlı
fƏrasƏtli
fƏrli
fƏrli başlı
fƏzilƏtli
genişqƏbli
genişürƏkli
götürümlü
güclü
gülƏr
gülƏrüz(lü)
gülƏssifƏt(li)
gülƏyƏn
günahsız
güzƏranlı
hƏmiyyƏtli

hƏqiqətçi
hesabçı
hƏvƏsli
hƏyalı
heysiyyətli
hökmlü
hörmətçil
hörmətçi
hörmətli
hövsəlƏli
hünƏrli
hünƏrli
iddiasız
idraklı
iffətli
ilhamçı
ilhamlı
iltifath
insaflı
intizamlı
iqtidarlı
iradƏli
işvƏli
İtaətli
İzzətli
Kəramətli
Kərəmli

1.kirdarlı
5.macəraçı
6.mədəniyyətli
7.məharətli
8.məlumatlı
9.mərhəmətli
10.mərifətli
11.mətanətli
12.məziyyətli
13.minnətsiz
14.müdaraçı
15.mürüvvətli
16.namuslu
17.nazikürəkli
18.nazlı
19.nəsihətçi
20.nəzakətli
21.nüfuzlu
22.oyanıq
23.öfkəli
24.öyüngən
25.qabiliyyətli
26.qanacaqlı
27.qayğısız
28.qənaətçi
29.qərarlı
30.qətiyyətli

1. qətiyyətli
2. qeyrətli
3. qonaqçı
4. qorxmaz
5. qorxusuz
6. sadəürəkli
7. safürəkli
8. sarsılmaz
9. sayğılı
10. səbath
11. səhavətli
12. sevimli
13. söhbətçil
14. söhbətçi
15. şanlı
16. şəfqətli
17. şərfli
18. şirinsöhbət(li)
19. şivəli
20. şövqlü
21. şübhəli
22. şücaətli
23. tamahsız
24. tədbirli
25. təmizqəlbləli
26. təmizürəkli
27. təmkinli

1.tƏrbiiyƏli
2.tƏvazƏli
3.urvath
4.ünsiyyƏtli
5.ürƏkli
6.vƏfalı
7.vicdanlı
8.vüqarlı
9.xarakterli
10.xƏtirli
11.xƏyalçı
12.xeyir-duacı
13.xoşdil(li)
14.xoşƏhval(h)
15.xoşƏxlaq(h)
16.xoşfikir(li)
17.xoşniyyƏt(li)
18.xoştƏbiƏt(li)
19.yaddaşlı
20.yöndƏmli
21.yumşaqürƏkli
22.yumşaqxasiyyƏt(li)

İki Sözcükten Oluşanlar

İki sözcükten oluşan olumlu temalı mizaç adları toplam 152 adet olup Tablo-4.'te gösterilmiştir. Bu yapıdan oluşan mizaç adları iki sözcükten meydana gelmekle birlikte isim+sıfat, isim+isim türündeki sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

Tablo-4.

açıqfikirli

açıqgöz(lü)
açıqürekli
adamayovuşan
ağıllı-başlı
ağırbaşlı
ağırtaxtalı
ağırtəbiətli
ağzıbir
ağzıbü qayğılı
ağzıbütün
ağzıdualı
ağzıkəsarli
ailəcanlı
alicənab
azadfikirli
canındankeçən
cavanmərd
cilvəkar
çoxbilən
çoxbilmiş
çoxdanışan
dabanıqalxıq
dərdbilən
dərindüşüncəli
dərinfikirli
dilavər
dilbilən

dilƏfruz
dilişirin
dilli-ağızlı
diribaş
diribaşlı
dünyagörmüş
dünyapƏrƏst
Ədabaz
ƏdaletpƏrvƏr
ehkampƏrƏst
ehiyatkar
ƏmƏksevƏn
ƏmƏksevƏr
ƏmƏlpƏrvƏr
ƏrkƏsöyün
Əzmkar
fƏrli başlı
genişqƏbli
genişürƏkli
gülƏrüz(lü)
gülƏşsifƏt(li)
haqsevƏr
hƏqiqƏtpƏrƏst
hƏvƏskar
hƏyatpƏrƏst
hƏyatsevƏn
hƏyatsevƏr

hörmətkar
hünərmiş
hünərmiş
hürriyyətçilik
hürriyyətçilik
iltifatkar
insaniyyətçilik
insanpərvər
insansevən
insansevər
işgüzar
işiqsevən
işsevən
işvəbaz
itaətkar
karsaz
kitabçilik
məlumatfuruş
millətçilik
modabaz
modaçilik
musiqiçilik
nazikməzəc
nazikürəkli
nəsihətəməz
nikbin
nüktədan

özünüdartan
qabaqgörƏn
qanışirin
qƏdirbilƏn
qƏlbinazik
qƏnaƏtkar
qeyrƏtmƏnd
qeyrƏtpƏrƏst
qonaqpƏrƏst
qonaqpƏrvƏr
qonaqsevƏn
qonaqsevƏr
qorxubilmƏz
rƏhmkar
rƏiyyƏtpƏrƏst
rƏiyyƏtpƏrvƏr
sadƏürƏkli
1.safdil
2.safürƏkli
3.səzanlayan
4.səzebaxan
5.sözübütöv
6.sözüdüz
7.sözükeçƏn
8.sözükeçƏr
9.sülhsevƏr
10.şirinsöhbət(li)

0.şivƏbaz
1.şivƏkar
2.tƏlƏbkar
3.tƏmizqƏlbli
4.tƏmizürƏkli
5.tƏvazƏkar
6.türkƏsaya(q)
7.ürƏyiaçıq
8.ürƏyiincƏ
9.ürƏyinzik
0.ürƏyitƏmiz
1.ürƏyiyumşaq
2.ürƏyiyuxa
3.üzüağ
4.üzüyumşaq
5.vƏfadar
6.vƏtƏnpƏrƏst
7.vƏtƏnpƏrvƏr
8.vƏtƏnsevƏr
9.xƏyalpƏrƏst
0.xƏyalpƏrvƏr
1.xeyir-duacı
2.xeyirxax
3.xidmƏtsevƏn
4.xoruzgöz
5.xoşdil(li)
6.xoşƏhval(li)

7. xoşemel
8. xoşƏxlaq(lı)
9. xoşfikir(li)
10. xoşgöftar
11. xoşkƏlam
12. xoşməzac
13. xoşniyyət(li)
14. xoşsöhbət
15. xoştəbiət(li)
16. yolayaxın
17. yolayovuq
18. yolbilən
19. yumşaqürəkli
20. yumşaqxasiyyət(li)
21. zəhmətsevən
22. zəhmətsevər

Hem Türemiş Yapılı Hem de İki Sözcükten Oluşanlar

Hem türemiş yapılı hem de iki sözcükten oluşan olumlu temalı mizaç adları toplam 38 adet olup Tablo-5.'te gösterilmiştir.

Tablo-5.

açıqfikirli
açıqgöz(lü)
açıqürekli
ağıllı-başlı
ağırbaşlı
ağırtaxtalı
ağırtebiətli

ağzabü qayğılı
ağzidualı
ağzıkəşərlı
ailəcanlı
azadfikirli
azadlıqsevən
azadlıqsevər
azdanışan
bağpərətst
dərindüşüncəli
dərinfikirli
diribaşlı
fərli başlı
genişqəlbli
genişürəkli
güləruz(lü)
güləşsifət(li)
nazikürəkli
sadəürəkli
safürəkli
təmizqəlbli
təmizürəkli
xeyir-duacı
xoşdil(li)

xoşƏhval(lı)
xoşƏxlaq(lı)
xoşfikir(lı)
xoşniyyƏt(lı)
xoşƏbiƏt(lı)
yumşaqürƏkli
yumşaqxasiyyƏt(lı)

Kaynakça

- Akarsu, B. (1984). Wilhem Von Humboldt'da Dil- Kültür Bağlantısı İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aksan, D. (1987). Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dil 1. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Axundov, A. (2006). Azerbaycan Milli İlimler Akademiyası Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti (I-II-III-IV Cilt). Azerbaycan: Şerq-Qerb.
- Buran, A. (2016). Dil-İnsan-Kimlik İlişkisi, Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu (28 -30 Nisan 2016- Bartın Üniversitesi), C II, S.391-394.
- Condon, J. C. (2000). Kelimelerin Büyülü Dünyası-Anlambilim ve İletişim (Çev: Murat Çiftkaya). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gökberk, M. (2011). Değişen Dünya Değişen Dil İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Heidigger, M. (2002). Hümanizm Üzerine Mektuplar. Hümanizmin Özü (Çev.: Ahmet Aydoğan), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karabulut, M. (2015). Şiir Dili Olarak Türkçenin Estetiği, International Journal of Languages Education and Teaching, 1920-1927.
- Koç, F. (2024). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Karakter Adlarının Tematik Tasnifi: Ne Olumlu Ne Olumsuz Anlama Sahip Olanlar, Mukaddime, 15(1), 1-14.
- Korkmaz, Z. (1995), Türk Dili Üzerine Araştırmalar-II. Ankara: TDK Yayınları.
- Maggee, B. (1979). Yeni Düşün Adamları. (Haz.: Mete Tunçay), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Türk, O., Koç, F. (2023a). Dede Korkut Hikâyelerinde Coğrafi Terminoloji Üzerine Bir İnceleme, Turkish Studies, 18(2), 1345-1367.
- Türk, O., Koç, F., (2023b). Adıyaman İli Merkez İlçesi Köy Adlarının Semantik ve Morfolojik Tasnife Göre Değerlendirilmesi, Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature], 9(18), 334-352.
- Yalçın, S. K., Alkaya, İ. (2025). Derleme Sözlüğü'ndeki Karakter Adları Üzerine Bir Değerlendirme, Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD). 9(2), 315-322.
- Yavuz, S., Şenel, M. (2013). Yer Adları (Toponim) Terimleri Sözlüğü, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, 8(8), 2239-2254.